

Отже, тема — пам'ять. Темп: від анданте до анданте модерато, sostenuto (стримано). Можливо, сарабанда з її спокійною врочистістю, з подовженим тактом годилася б для початку. Радше Гендель, аніж Бах. Строга повторюваність і водночас рух уперед. Стримана врочистість — якраз добре для початку. Згодом усе може — і мусить — розпастися.

1

Якоїсь миті люди беруться обчислювати, коли почався час, коли саме була створена Земля. Ірландський єпископ середини XVII століття Ашер обчислив не просто конкретний рік, а й день великого початку: 22 жовтня 4004 року до народження Христа. То була субота (як же інакше?). Дехто стверджує, що Ашер вказав навіть годину: шоста вечора. Суботній вечір — охоче вірю. Хіба в якийсь інший день і час знудьгований творець узявся б будувати світ і шукати собі товариство? Ашер присвятив цьому все своє життя, а сам твір налічує 2000 сторінок латиною. Навряд чи багато було таких, що здужали прочитати його повністю. Тим не менше, праця стала популярною, точніше, не так праця, як саме відкриття. Біблії на Острові почали друкувати з датуванням згідно з теорією Ашера. Ця ідея молодій Землі (а я сказав би, молодого часу) полонила християнський світ. Треба зауважити, що навіть учені штибу Кеплера чи Ісаака Ньютона вказують дату створення світу, яка не надто далека від тої, що визначив Ашер. Та все ж найдивовижнішою для мене є не сама дата чи молодість світу, а конкретний день.

22 жовтня, чотири тисячі чотири роки до народження Христа, о шостій вечора.

Приблизно у грудні 1910 року людський характер змінився. Так пише Вірджинія Вулф. Можна уявити цей грудень 1910-го: такий самий, як усі інші, сірий, холодний, із запахом свіжого снігу. Але щось перемкнулося, щось, на що мало хто звернув увагу.

Уранці 1 вересня 1939 року настав кінець людського часу.

2

Багато років по тому, коли чимало його спогадів уже розлетілися, як сполохані голуби, він усе ще міг повернутися в той ранок, коли безцільно вештався вулицями Відня, а один безхатько з вусами, як у Маркеса, продавав газети на тротуарі під раннім березневим сонцем. Дмухнув вітер, і кілька газет злетіли в повітря. Він спробував допомогти, зловив дві чи три газети й повернув продавцеві. «Візьміть одну собі», — сказав Маркес.

Гаустін — називатимемо його так, хоча сам він користувався цим ім'ям, наче шапкою-невидимкою, — взяв собі газету і простягнув купюру, трохи завелику, як для такого випадку. Безхатько покрутив її в руці та промимрив: «Я не

маю решти». Це прозвучало настільки абсурдно того раннього віденського ранку, що обидва засміялися.

Гаустін відчував до безпритульних любов і острах. Це — правильні слова у правильній комбінації. Він любив і боявся їх так, як ми любимо й боїмося того, чим уже були і чим можемо знову стати одного дня. Він знав, що настане день, коли сам вступить до лав їхньої армії, якщо скористатися кліше. Він уявив собі на мить довгі колони безхатьків, які марширують по Кертнері та Грабені. Так, він був із ними однієї крові, хоч і дещо особливим. Безпритульний у часі, можна сказати. Просто за збігом обставин у нього виявилось досить грошей, щоб відтягнути неминуче перетворення метафізичної незгоди на фізичне страждання.

У той час він практикував один зі своїх фахів — психіатра-геронтолога. Я підозрював, що він потай краде історії своїх пацієнтів, щоби знайти в них прихисток, щоби трохи пожити в чужому домі, у чужому минулому. У його голові панував такий розгардіяш часів, голосів і місць, що йому лишалося або віддатися добровільно в руки колег-психіатрів, або вчинити щось таке, щоб вони скрутили його самі.

Гаустін узяв газету, пройшов ще трохи й сів на лавку. На ньому був капелюх-борсаліно, темний плащ, під який одягнув поло з піднятим комірцем, старі шкіряні черевики і шкіряна сумка барви благородно-брунатного згасання. Він був схожий на людину, яка щойно прибула потягом

із якогось іншого десятиліття, або на таємного анархіста, старіючого гіпі чи проповідника якогось маловідомого ордену.

Отже, він сів на лавку та прочитав назву газети: «Augustin». Видання безхатків. Частина текстів у газеті писали вони, частину — професійні журналісти. Десь там, у нижньому лівому кутку на передостанній сторінці — у найнепомітнішому місці газети, усі журналісти це знають — була замітка. Він спіткнувся об неї поглядом. Тонка усмішка, у якій було більше гіркоти, ніж радості, промайнула його обличчям. Що ж, йому доведеться знову зникнути.

3

Якось у ті часи, коли ім'я пана Альцгаймера згадували переважно в анекдотах типу «Який діагноз тобі поставили? — Та якесь чоловіче ім'я, забув», в одній маленькій газеті з'явилося коротке повідомлення — із тих новин, що їх читають п'ятеро читачів, і четверо з них тут-таки забувають. Ось короткий зміст цієї новини.

Один лікар, д. Г. (стояв лише ініціал) із віденської геріатричної клініки у Вінервальді, шанувальник «The Beatles», обставив свій кабінет у стилі 60-х. Знайшов бакелітовий грамофон, повісив плакати гурту, обкладинку знаменитого «Sgt. Pepper's»... Купив на блошиному ринку стару шафу

й заповнив її всіляким мотлохом із шістдесятих: милом, цигарковими пачками, серією моделей фольксвагенів-«жуків», рожевими кадилаками та мустангами, кіноафішами, фотографіями акторів. Писали, що його стіл був завалений старими журналами, а він сам одягав поло під білий халат. Фото, ясна річ, не було, весь текст мав, може, тридцять рядків і тулився в отому лівому нижньому кутку. А суть новини полягала в тому, що лікар помітив: пацієнти з порушеннями пам'яті надовго затримувалися в його кабінеті, ставали балакучими, одне слово, почувалися комфортно. До того ж різко зменшилася кількість спроб утечі з цієї загалом престижної клініки.

Новина була анонімною, підписаною редакцією газети.

Це була моя ідея, вона роками крутилася в моїй голові, але хтось мене явно випередив. (Мушу визнати, що моя ідея стосувалася роману, а не клініки, але байдуже.)

Я за кожної нагоди запасався цією вуличною газеткою — з одного боку, через особливу симпатію до тих, хто її робить (довга історія з іншого роману), а з другого боку, через ясне усвідомлення — можливо, особистий заобон, — що таким чином те, що має тобі повідомити світ, опиняється просто перед очима або й лупить по голові. Мене ніколи це не підводило.

Було зазначено лише, що клініка розташована у Віденському лісі. Більше нічого. Я перевірів тамтешні геріатричні

центри — їх було щонайменше три. Потрібний мені, як то завжди буває, виявився останнім. Я представився журналістом — по суті, майже не збрехав, у мене була прескарта з однієї газети, щоби безкоштовно ходити по музеях; іноді я навіть щось дописував туди. Насправді я практикував значно безпечніший і непевніший фах письменника, а цим навряд чи когось переконаєш.

А втім, мені вдалося — хоч і не без клопотів — пробитися до директорки клініки. Зрозумівши, про що мені йдеться, вона різко стала нетовариською. «Особа, яку ви шукаєте, від учора тут не працює». «Чому?» «Залишив посаду за взаємною згодою», — відповіла вона, ступаючи на слизький ґрунт бюрократичної мови. «Його звільнили?» — щиро здивувався я. «Я ж вам кажу, за взаємною згодою. А чого ви питаєте?» «Я прочитав тиждень тому в газеті цікавий матеріал...», — я ще не договорив, а вже відчув, що роблю помилку. «А, той матеріал про спроби втечі з клініки? Ми вже подали позов із вимогою спростування». Я зрозумів, що мені більше тут робити нічого. Тепер ясно, яка була причина цього звільнення за взаємною згодою. «А як звався той лікар?», — обернувся я з порога, але вона вже говорила по телефону.

Перед тим, як залишити клініку, я зазирнув у бічне крило, де розташувалися кабінети. Один працівник саме знімав табличку з третіх дверей праворуч. Без сумніву, це було його ім'я. Я про це здогадувався від самого початку.

4

Схопити слід Гаустіна, який перестрибує з десятиліття в десятиліття, як ми пересідаємо з одного літака на інший, — це шанс, що випадає раз на століття. Гаустін, якого я спочатку вигідав, а згодом зустрів у плоті й крові. Або навпаки, не пам'ятаю. Невидимий друг, більше видимий і реальний, ніж я сам. Гаустін моєї молодості. Гаустін із моїх мрій бути кимось іншим, деінде, жити в іншому часі й інших кімнатах. Нас об'єднувала пристрасть до минулого. Різниця між нами була невеликою, але суттєвою. Я залишався всюди чужинцем, а він однаково добре почувався в усіх часах. Я стукав у двері різних років, а він уже був там, усередині, відчиняв мені, зустрічав і щезав.

Коли я покликав Гаустіна вперше, він прийшов, щоб підписатися під трьома рядками, що з'явилися до мене нізвідки, наче з іншого часу. Я мучився місяцями й не міг до них нічого більше додати.

Жінка створила трубадура

Можу ще раз повторити

Жінкою був створений творець...

Одного вечора мені наснилося ім'я, написане на шкіряній палітурці: «Гаустін з Арля, XIII століття». Пам'ятаю, вві сні я ще сказав собі: «Ось воно». Відтак з'явився сам Гаустін,